

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЗЕМЛЕЗНАВСТВА І ГЕОМОРФОЛОГІЇ

На правах рукопису

УДК: 551.4

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ РЖИЩІВСЬКОЇ ГРОМАДИ ДЛЯ РОЗВИТКУ
ЕКОТУРИЗМУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ

Галузь знань **10 – Природничі науки**
Спеціальність **106 – Географія**
Освітня програма **Геоморфологія та палеогеографія**

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки 2 курсу
освітнього рівня магістр
Сидоренко Злата Андріївна
Науковий керівник:
Герасименко Наталія Петрівна
професор кафедри землезнавства та геоморфології

КИЇВ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
АНОТАЦІЯ	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ТА ЙОГО РОЛІ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	8
1.1 Екологічний туризм: поняття, розвиток та основні принципи	8
1.2. Міжнародний досвід розвитку екологічного туризму та збереження природної спадщини	13
1.3. Методологія дослідження екологічного туризму	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ТА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЖИЩІВСЬКОЇ ГРОМАДИ	21
2.1 Загальна характеристика Ржищівської громади	21
2.2 Характеристика природної спадщини Ржищівської громади	22
2.3 Історико-культурний потенціал досліджуваної території	25
2.4 Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу	27
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ ДЛЯ РЖИЩІВСЬКОЇ ГРОМАДИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ.....	33
3.1 Екостанція «Глибокі балки» як приклад розвитку екотуризму в громаді	33
3.2 Обґрунтування створення екологічної стежки в Ржищівській громаді	38
3.3 Характеристика маршруту екологічної стежки	39
3.4 Облаштування екостежки.....	52
3.5 Значення екологічної стежки для розвитку екотуризму та збереження природної спадщини	55
Висноки	57
ДЖЕРЕЛА	60

ВСТУП

Актуальність обраної теми: Актуальність теми полягає в тому, що розвиток екотуризму сьогодні є важливим для територіальних громад, оскільки дозволяє поєднати туристичну діяльність із збереженням природних територій та раціональним використанням природних ресурсів. Екотуризм допомагає привертати увагу до охорони природи, підвищує екологічну свідомість населення та сприяє більш дбайливому ставленню до навколишнього середовища. Для Ржищівської міської територіальної громади цей напрям є перспективним завдяки наявності природних ландшафтів, водних ресурсів, територій природно-заповідного фонду та історико-культурних об'єктів. Природні території громади мають значну цінність і можуть використовуватись як для природоохоронної діяльності, так і для розвитку туризму та екологічної освіти. Серед перспективних напрямків розвитку екотуризму в громаді варто виділити створення екологічних стежок. Вони сприяють популяризації природної спадщини, краєзнавчій освіті та збереженню природних територій. Для Ржищівської громади аналіз такого потенціалу є актуальним і має практичне значення.

Аналіз досліджень: дослідження ролі екотуризму в збереженні природної спадщини підкріплена роботами видатних вітчизняних науковців В. В. Білецька, О. В. Верес, та інші, які досліджують екологічний туризм з різних аспектів. Наукові дослідження присвячені особливостям розвитку екотуризму та використанню природно-заповідного фонду, охороні біорізноманіття та раціональному використанню природних ресурсів. На сьогодні питання розвитку екотуризму в окремих територіальних громадах, зокрема в Ржищівській, залишаються майже не дослідженими. Саме тому ця тема є актуальною і потребує уваги. **Об'єктом дослідження** є природно-рекреаційний потенціал Ржищівської міської територіальної громади.

Предметом дослідження є можливості розвитку екотуризму та збереження природної спадщини Ржищівської громади.

Метою роботи є аналіз потенціалу Ржищівської міської територіальної громади для розвитку екотуризму та збереження природної спадщини, визначення перспективних напрямів їх розвитку, а також дослідження можливостей використання природно-рекреаційних ресурсів громади для туристичної та еколого-освітньої діяльності.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити теоретичні основи екотуризму та його роль у збереженні природної спадщини;
- Проаналізувати природно-рекреаційний потенціал Ржищівської міської територіальної громади;
- Охарактеризувати природні ресурси та об'єкти природно-заповідного фонду громади;
- Визначити сучасний стан та перспективи розвитку екотуризму в громаді;
- Дослідити можливості використання природної спадщини для туристичної та еколого-освітньої діяльності;
- Обґрунтувати доцільність створення екологічної стежки на території громади;
- Дослідити етапи створення екологічної стежки;
- Охарактеризувати маршрут та основні об'єкти екологічної стежки;
- Визначити значення екологічної стежки для розвитку екотуризму, екологічної освіти та популяризації природної спадщини Ржищівської громади.

Методи дослідження: включають комплексний підхід до аналізу ролі екотуризму в збереженні природної спадщини. Використано аналіз та узагальнення наукових джерел, описовий і порівняльний методи, а також картографічний метод для дослідження території громади. Для вивчення природних об'єктів та розробки екологічної стежки проводяться польові дослідження, спостереження і фотофіксація маршруту.

АНОТАЦІЯ

Сидоренко З,А – «Аналіз потенціалу Ржищівської громади для розвитку екотуризму та збереження природної спадщини» – Магістерська робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю «Географія та палеогеографія» – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2026 – 64 с., список використаних джерел зі 29 найменувань, 3 розділів та 12 підрозділів.

У магістерській роботі досліджено потенціал Ржищівської міської територіальної громади для розвитку екологічного туризму та збереження природної спадщини. Зокрема, проаналізовано теоретичні основи екотуризму, його роль у збереженні природного середовища та розвитку територіальних громад. Також розглянуто світовий досвід розвитку екологічного туризму і його значення для охорони природних ресурсів.

У роботі проведено аналіз природно-ресурсного, туристично-рекреаційного та історико-культурного потенціалу Ржищівської громади. Охарактеризовано природно-заповідні території, природні ландшафти та історико-культурні об'єкти громади. Визначено перспективи розвитку екотуризму та еколого-освітньої діяльності на території громади.

Практична частина роботи присвячена розробці та створенню 11 кілометрової екологічної стежки в межах ландшафтного заказника «Ржищівський». У процесі дослідження проведено польові обстеження маршруту, визначено основні природні об'єкти та охарактеризовано точки зупинок екостежки. Окрему увагу приділено етапам облаштування маршруту за участі місцевих жителів, активістів і представників громади.

Проведене мною дослідження показало, що Ржищівська громада має значний потенціал для розвитку екологічного туризму. Створена екологічна стежка виконує одразу кілька функцій. Вона популяризує природну спадщину, сприяє

екологічній освіті населення, допомагає формувати екологічну свідомість людей і водночас підвищує туристичну привабливість самої громади.

Ключові слова: екотуризм, екостежка, природно-заповідний фонд, Ржищівська громада, сталий розвиток, екологічна освіта.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ТА ЙОГО РОЛІ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

1.1 Екологічний туризм: поняття, розвиток та основні принципи

Екологічний туризм, відомий також як екотуризм, є відносно новим, але швидко розвиваючимся напрямом у сфері туризму, він спрямований на збереження природного середовища та підтримку добробуту місцевого населення. Він поєднує в собі елементи пригод, освіти та сталого розвитку.

Одні з перших згадок про екотуризм, як концепцію, були ще в середині ХХ століття. Існує декілька версій щодо походження терміна. Згідно з однією з них, термін "екотуризм" вперше було використано Т. Міллером у 1978 році, який розглядав його як один із шляхів сталого розвитку туризму. Інша стверджує, що К.Д. Хетцер запропонував цей термін ще у 1965 році. Проте більшість джерел визнають, що вагомий внесок у розвиток та популяризацію поняття екотуризму зробив мексиканський економіст-еколог Гектор Цебаллос-Ласкурейн у 1983 році, який визначив його як подорожі до природних територій, що сприяють охороні середовища та підтримці місцевих спільнот. [8,5]. У табл. 1.1 наведено підходи науковців до трактування дефініції «екологічний туризм».

У 1990-х роках екологічний туризм почали визнавати важливим інструментом сталого розвитку територій. Завдяки цьому концепція екотуризму розширилася. Вона включає тепер не тільки збереження довкілля, а й економічну вигоду для місцевих жителів. Екологічний туризм ґрунтується на принципах сталості та гармонійного співіснування людини з природою. Він

вимагає відповідального ставлення до подорожей, що забезпечує збереження природи і підтримує добробут місцевих громад.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення сутності «екологічного туризму» [12,7,14,20]

№ з/п	Автор, джерело	Трактування поняття
1	О.О.Бейдик	Це складова частина рекреаційної діяльності, при якій негативний вплив на навколишнє природне середовище і його елементи є мінімальним, передбачає гармонійне поєднання людини. природного середовища, засобів рекреації рекреаційної інфраструктури.
2	М.Б.Біржаков	Це спеціалізований вид дозвілля з яскраво вираженими науково-пізнавальними цілями; різновид природного туризму, який об'єднує людей, що подорожують з науково-пізнавальною метою.
3	О.Ю.Дмитрук	Інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності, який спрямований на гармонізацію відносин між туроператорами та туристами, природним середовищем і місцевими громадами, який реалізується через екологізацію всіх видів туристичної діяльності, екологічне виховання, екологічну освіту, охорону природи.
4	С.Кузик	Організація туризму на малозмінених людиною ландшафтах без заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, до яких належать території національних і ландшафтних парків, де здійснюються без шкоди екології тури в природу.
5	М.П.Мальська	Усі види туризму, що мінімально чи взагалі не впливають на навколишнє природне середовище та забезпечують рівновагу між туристом, природною та господарською діяльністю.

Основні принципи включають:

Основними принципами екологічного туризму є збереження природного середовища, підтримка місцевих громад, екологічна освіта та відповідальне використання природних ресурсів. Екотуризм спрямований на охорону природних територій, збереження біорізноманіття та формування дбайливого ставлення до природи як серед туристів, так і серед місцевого населення.

Важливим аспектом екотуризму є підтримка місцевих громад через створення робочих місць, розвиток малого бізнесу та залучення населення до туристичної діяльності. Це сприяє розвитку місцевої економіки та підвищує зацікавленість громад у збереженні природної спадщини.

Екологічний туризм також виконує еколого-освітню функцію, оскільки допомагає ознайомити відвідувачів із природними особливостями території, значенням охорони екосистем та культурною спадщиною регіону. Водночас одним із головних принципів екотуризму є мінімізація негативного впливу на довкілля шляхом раціонального планування туристичних маршрутів, використання екологічних матеріалів та контролю туристичного навантаження на природні території.

Важливу роль відіграє і відповідальна поведінка туристів, яка передбачає дотримання правил поведінки на природних територіях, повагу до місцевих традицій та уникнення шкоди навколишньому середовищу.

Розвиток екотуризму потребує співпраці між місцевими громадами, органами влади, громадськими організаціями та туристичним сектором. Ефективна взаємодія дозволяє забезпечити збалансований розвиток територій та поєднати природоохоронні, соціальні й економічні інтереси.

Важливими складовими розвитку екотуризму також є його інтеграція у регіональні програми розвитку, впровадження екологічної сертифікації туристичних послуг та забезпечення відкритості діяльності у сфері природокористування і туризму. Це сприяє поширенню принципів сталого розвитку та формуванню більш відповідального ставлення до природної спадщини [1, 2].

Наведені принципи формують підґрунтя для розвитку екологічного туризму як важливого складника сталого розвитку глобального туристичного сектору. Коли уряди, приватний сектор, неприбуткові організації та місцеві спільноти об'єднують свої зусилля, вдається досягти значних успіхів у збереженні природних і культурних цінностей, одночасно забезпечуючи економічний розвиток і покращення якості життя місцевих громад. Упровадження цих принципів на практиці потребує розробки комплексних стратегій, які охоплюють екологічні, соціальні та економічні аспекти, а також передбачають активну участь місцевого населення у прийнятті рішень.

Розвиток екологічного туризму пройшов кілька етапів: від перших спроб визначити його та осмислити концепцію до сьогодення, коли екотуризм став одним із важливих напрямків глобальної туристичної індустрії. Такий розвиток зумовлювався зростанням усвідомлення важливості збереження природного середовища та потреби в сталому розвитку. На ранніх етапах екологічний туризм сприймався переважно як нішовий сегмент, зосереджений на любителях природи та активістах охорони довкілля. Однак зі збільшенням загальної уваги до питань екології та сталого розвитку екотуризм почав приваблювати ширше коло туристів, яких цікавили не тільки природні краси, а й культурне різноманіття та економічне благополуччя місцевих громад.

Сучасний етап розвитку екологічного туризму характеризується пошуком балансу між збереженням природи, потребами місцевих громад і вимогами туристичного бізнесу. Створюються і впроваджуються стандарти екологічної сертифікації, розробляються програми екологічної освіти для туристів, активно використовуються інформаційні технології для просування принципів екотуризму. Перспективи розвитку екологічного туризму тісно пов'язані з загальними тенденціями глобальної економіки, змінами у сфері екологічної політики та розвитком нових технологій. Зростаюча усвідомленість про важливість збереження природного середовища та культурної спадщини створює попит на

туристичні продукти, які відповідають принципам сталого розвитку.
[14,8]

Розвиток глобальної мережі інтернет та соціальних мереж значно сприяє популяризації екологічного туризму, оскільки вони дають туристам платформи для обміну досвідом, відгуками та рекомендаціями. Завдяки цифровізації невеликі еко готелі та туристичні оператори можуть виходити на глобальну аудиторію і підвищувати свою конкурентоспроможність. Екологічна політика і законодавство теж створюють важливі умови для розвитку екотуризму. Зростання кількості міжнародних та національних угод, спрямованих на збереження біорізноманіття та захист природних територій, формує правову основу для цього виду туризму. Водночас збільшення фінансування проєктів у сфері екотуризму з боку урядів та міжнародних організацій стимулює інвестиції в сталу інфраструктуру та послуги. З огляду на ці тенденції, можна очікувати, що екологічний туризм продовжить розвиватися як важливий напрямок глобальної туристичної індустрії.

Розвиток екотуризму не лише сприятиме збереженню природи та культурної спадщини, а й підтримає економічне зростання і соціальний прогрес місцевих громад. Це відбуватиметься завдяки створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури та збільшенню інвестицій у регіони. Таким чином місцеві економіки змінюватимуться, а розвиток стане стійким. У майбутньому особливу увагу планується приділити розширенню екотуристичних ініціатив, зосереджених на освіті та залученні відвідувачів до активної участі в охороні довкілля. Інтерактивні програми, екологічні волонтерські проєкти та спеціально розроблені освітні тури стануть ще популярнішими. Вони надаватимуть туристам можливість не лише насолоджуватися красою природи, а й активно долучатися до її збереження.

У майбутньому з'являться нові форми екотуризму, зокрема цифровий екотуризм, який включатиме віртуальні екскурсії природними територіями, використання додатків для вивчення біорізноманіття та інші технологічні

новинки, що дають змогу глибше пізнати природу без фізичного втручання в неї [13]. Важливим аспектом розвитку екологічного туризму є його інклюзивність та доступність для всіх верств населення. Це означає, що потрібно розробляти програми та ініціативи з урахуванням потреб людей з обмеженими можливостями, сімей з дітьми, літніх людей та інших груп, які можуть мати специфічні вимоги до умов подорожі. Підсумовуючи, майбутнє екологічного туризму залежатиме від ефективної співпраці між усіма зацікавленими сторонами, тобто місцевими спільнотами, урядами, міжнародними організаціями та приватним сектором. Тільки спільними зусиллями можна досягти гармонії між збереженням природної та культурної спадщини, з одного боку, і розвитком туризму як важливого джерела сталого економічного зростання, з іншого.

1.2. Міжнародний досвід розвитку екологічного туризму та збереження природної спадщини

Сучасний світ дедалі більше звертається до принципів сталого розвитку, в яких важливе місце займає гармонійне поєднання діяльності людини та збереження природи. Одним із напрямів такого розвитку є екологічний туризм, адже він поєднує туристичну діяльність з охороною довкілля, підтримкою місцевих громад та екологічною освітою населення.

Світовий досвід свідчить, що екотуризм у різних країнах розвивається по різному залежно від природних умов, рівня туристичної інфраструктури та особливостей використання природних територій. У науковій літературі зазвичай виділяють дві основні моделі, а саме австралійську та західноєвропейську. Австралійська модель ґрунтується на використанні природних територій із мінімальним впливом людини, де основна увага приділяється подорожам до природних ландшафтів, спостереженню за дикою природою, пішим маршрутам та активному відпочинку. Західноєвропейська модель більшою мірою орієнтована на поєднання природного та культурного середовища. У таких країнах екотуризм часто розвивається в межах сільських

територій, природних парків та культурних ландшафтів, де велике значення має збереження традицій, місцевої культури та природної спадщини [4].

Екотуризм має значний внесок у збереження природних територій та біорізноманіття (рис. 1.1). Завдяки створенню охоронюваних територій, таких як національні та природні парки, забезпечується захист від антропогенного навантаження, а також зберігаються унікальні ландшафти і генофонд живих організмів. Важливою складовою екотуризму є не тільки збереження довкілля, а й проведення наукових досліджень, спрямованих на вивчення біорізноманіття. На охоронюваних природних територіях часто діють дослідницькі станції, де вчені вивчають флору та фауну, ведуть моніторинг змін у природних екосистемах, що допомагає ухвалювати рішення щодо збереження та відновлення природних ресурсів.

Рис. 1.1. Внесок екотуризму у збереження природи

Екотуризм має важливе значення також для екологічної освіти та формування екологічної свідомості населення. Відвідування природоохоронних територій допомагає туристам краще зрозуміти цінність природних ресурсів, важливість збереження біорізноманіття та необхідність

дбайливого ставлення до навколишнього середовища. Освітні програми часто включають екскурсії, лекції, інформаційні стенди та інтерактивні заняття, які сприяють поширенню екологічних знань серед населення.

Серед найбільш відомих прикладів розвитку екотуризму можна назвати національні парки США, зокрема Єллоустоунський та Йосемітський. Вони не лише забезпечують охорону природних територій і збереження унікальних екосистем, а й створюють можливості для екологічної освіти та організованого туризму. Щороку ці території відвідують мільйони туристів, які мають змогу ознайомитися з природною спадщиною та взяти участь у природоохоронних програмах [5]

Екотуризм у країнах, що розвиваються, зокрема в Коста-Ріці, демонструє, як збереження природи можна успішно поєднувати з економічним розвитком. Коста-Ріка використовує своє багате біорізноманіття як головний елемент туристичної привабливості. Відвідувачам пропонують різноманітні екотуристичні активності, наприклад піші прогулянки тропічними лісами, спостереження за птахами, екскурсії каное, відвідування вулканів та екологічних ферм. Завдяки таким зусиллям Коста-Ріка не лише зберігає свою природну спадщину, але й стимулює економічне зростання через створення робочих місць та залучення іноземних інвестицій. [13].

Ще один приклад це Непал, де екотуризм використовують як засіб для збереження унікальних гірських екосистем та підтримки місцевих спільнот через розвиток трекінгу й альпінізму. Такі місця, як національний парк Сагарматха (де знаходиться Еверест), приваблюють туристів з усього світу. Отримані значні доходи спрямовують на збереження природи та підвищення рівня життя місцевих жителів

Ефективний розвиток екотуризму також залежить від регіональної кооперації та обміну досвідом між країнами. Прикладом такої співпраці є Туристична Асоціація країн Азії та Тихого океану (ПАТА). Вона забезпечує платформу для обговорення стратегій розвитку туризму, включно з

екотуризмом, та для реалізації спільних проєктів. Це дає змогу країнам регіону використовувати спільні ресурси для просування туристичного продукту на міжнародному рівні, зберігаючи при цьому індивідуальність кожного туристичного напрямку [5].

Світовий досвід засвідчує, що екотуризм може мати значний позитивний вплив на збереження природного середовища та сприяти соціально-економічному розвитку місцевих громад. За умови інтеграції зусиль урядів, місцевих спільнот, неприбуткових організацій і приватного сектору екотуризм допомагає зберегти унікальні ландшафти та біорізноманіття, надає освітні й рекреаційні можливості для відвідувачів та сприяє сталому розвитку регіонів. Регіональна кооперація та обмін досвідом між країнами відіграють ключову роль, оскільки дають змогу не лише підвищити якість туристичних послуг, а й зберегти природні ресурси для наступних поколінь. Таким чином, екотуризм як інструмент сталого розвитку відкриває широкі перспективи для збереження природного та культурного різноманіття світу, одночасно сприяючи розвитку й добробуту місцевих громад.

1.3. Методологія дослідження екологічного туризму

Екологічний туризм, як особлива сфера господарювання, посідає унікальну нішу на стику кількох важливих галузей економіки регіонів, включаючи транспорт, сільське господарство, торгівлю, зв'язок, і будівництво. Його розвиток не тільки каталізує комплексне вдосконалення цих галузей, але й виступає важливим інструментом структурної перебудови регіональної економіки, сприяючи демографічній стабільності та розв'язанню соціально-економічних проблем. (рис. 1.2.).

Наукові дослідження у сфері екологічного туризму охоплюють широкий спектр питань, від теоретичного осмислення його ролі у соціально-економічному розвитку до прикладних аспектів, пов'язаних з практичним використанням природно-ресурсного потенціалу для розвитку регіонального туризму та підвищення ефективності діяльності туристичних підприємств. [8].

Дослідження екологічного туризму ґрунтується на комплексному міждисциплінарному підході, який забезпечує глибинне розуміння взаємозв'язків між економічними, соціальними, культурними та природними аспектами туризму. Такий підхід дає змогу інтегрувати знання з різних наукових галузей, включаючи економіку, соціологію, екологію, культурологію та історію, щоб всебічно дослідити екотуризм як культурно-історичне явище.

Рис. 1.2. Вплив екологічного туризму на різні галузі економіки

Розглянемо більш детально основні методи досліджень [18]:

- Системний аналіз дає змогу визначити структуру та динаміку розвитку екологічного туризму, а також ідентифікувати ключові елементи й процеси, що впливають на його ефективність.
- Порівняльно-історичний метод застосовано для вивчення розвитку екотуризму в різних регіонах і країнах, виявлення унікальних особливостей та універсальних тенденцій, а також аналізу впливу історичних умов на формування туристичних традицій і практик.

- Історіографічний метод зосереджується на аналізі наукових праць, досліджень та публікацій, що дає змогу простежити еволюцію наукових поглядів, методологічних підходів і дослідницьких інтересів у цій галузі.
- Проблемно-хронологічний метод використано для детального вивчення розвитку екотуризму в хронологічній послідовності, що дозволяє виявити ключові події, зміни в законодавстві, політиці та практиці управління, які мали вирішальний вплив на формування цього сектора.
- Ретроспективний метод допомагає звернутися до досвіду минулих періодів, щоб зрозуміти сучасний стан екотуризму і визначити перспективи його майбутнього розвитку.
- Наукометричний метод застосовується для кількісного аналізу наукових публікацій і досліджень з екологічного туризму, що дозволяє оцінити рівень наукової активності у цій сфері, виявити провідні дослідницькі центри та авторитетних науковців.
- Метод спостереження, інтерв'ю та анкетування забезпечують збір первинних даних безпосередньо від учасників туристичного ринку, тобто як від споживачів туристичних послуг, так і від організаторів екологічних турів. Ці методи дають мені можливість отримати глибоке розуміння потреб, уподобань та очікувань туристів, а також виявити проблемні зони у наданні екотуристичних послуг

Застосування вказаних методів у сукупності забезпечує глибоке і багатогранне розуміння екологічного туризму як комплексного явища, що взаємодіє з економічними, соціальними, культурними та природними аспектами суспільного життя. Міждисциплінарний підхід дає змогу врахувати різноманітні фактори, які впливають на розвиток екотуризму, та розробити комплексні стратегії його сталого розвитку.

Культурологічний аналіз зосереджується на вивченні екологічного туризму в контексті культурних та історичних особливостей регіонів. Цей

підхід допомагає зрозуміти, як культурна спадщина і традиції впливають на формування екотуристичних продуктів і сприяють привабливості території для туристів.

Екологічний аналіз дає змогу оцінити вплив туристичної діяльності на природне середовище та розробити рекомендації щодо мінімізації негативних наслідків. Важливою частиною такого аналізу є розробка критеріїв екологічної стійкості туристичних проєктів, а також оцінка їхнього впливу на біорізноманіття і природні ресурси.

Соціально-економічний аналіз спрямований на вивчення впливу екологічного туризму на економіку регіону та його соціальний розвиток. Цей підхід дозволяє визначити економічні вигоди від розвитку екотуризму, такі як створення робочих місць, залучення інвестицій, розвиток місцевого підприємництва, а також оцінити соціальні наслідки, зокрема зміцнення місцевих громад і підвищення рівня життя.

Важливою складовою методології дослідження екологічного туризму є участь зацікавлених сторін у процесі планування та реалізації туристичних проєктів. Залучення місцевих громад, державних органів, приватного сектору, наукових кіл та неприбуткових організацій сприяє розробці більш ефективних та прийнятних для всіх сторін рішень.

Завдяки застосуванню такої комплексної та міждисциплінарної методології дослідження екологічного туризму може надати цінні висновки щодо найбільш ефективних шляхів розвитку цього сектора, забезпечуючи його сталість і позитивний вплив на довкілля, соціальну сферу та економіку. Цей підхід допомагає не лише виявити потенціал екотуризму для конкретного регіону, а й розробити комплексні стратегії управління, що враховують усі аспекти сталого розвитку.

Окрім того, міждисциплінарна методологія сприяє вирішенню конфліктів інтересів між різними зацікавленими сторонами та пошуку збалансованих рішень, які враховують потреби економіки, охорону природи

та соціальне благополуччя. Це дає змогу створювати умови для взаємовигідної взаємодії між туризмом і місцевими громадами, забезпечуючи збереження культурної та природної спадщини для наступних поколінь

Важливим аспектом методології дослідження є застосування інноваційних технологій для збору та аналізу даних, зокрема геоінформаційних систем, дистанційного зондування Землі, соціальних медіа та великих даних. Ці інструменти допомагають глибше зрозуміти динаміку розвитку екологічного туризму, відстежувати зміни в природному середовищі та виявляти нові тенденції у поведінці туристів. Таким чином, інтегрований міждисциплінарний підхід відкриває нові перспективи для розуміння ролі екотуризму в сучасному світі, визначення шляхів сталого розвитку та формування ефективної політики в цій сфері.

Перший розділ дослідження підсумовує важливість екологічного туризму в контексті сучасних глобальних викликів, наголошує на його внеску у збереження природних ресурсів та біорізноманіття, а також визначає напрями для подальших досліджень і розвитку. Екологічний туризм має потенціал стати одним із ключових елементів глобальної стратегії сталого розвитку, що вимагає злагоджених зусиль на місцевому, національному та міжнародному рівнях

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ТА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЖИЩІВСЬКОЇ ГРОМАДИ

2.1 Загальна характеристика Ржищівської громади

Ржищівська територіальна громада знаходиться на півдні Київської області й належить до складу Обухівського району. Громада була створена 12 червня 2020 року внаслідок об'єднання Ржищівської міської ради з Балико-Щучинською, Великоприцьківською, Гребенівською, Грушівською, Кузьминецькою, Малобукринською, Півецькою, Піївською, Стайківською, Стрітівською та Яблунівською сільськими радами. Адміністративний центр - місто Ржищів, яке з 1995 року має статус міста обласного підпорядкування. Населення громади становить близько 14,5 тис осіб. [24]

Рис 2.1. Громада у контексті області (дані з OpenStreetMap)

Територія громади охоплює правобережжя Дніпра та межує з Українською, Кагарлицькою й Миронівською міськими територіальними громадами. Місто Ржищів розташоване у гирлі річки Леглич, на березі Канівського водосховища, за 76 км на південь від столиці та за 20 км від Кагарлика. Завдяки наявності на території громади важливих транспортних шляхів місто має зручне транспортне сполучення з Києвом, Білою Церквою, Кагарликом, Обуховом та іншими населеними пунктами Київщини.

Рельєф громади має виражений яристо-горбистий характер, що є типовим для лісостепової зони. Найвищою відміткою території громади є Іван-гора, де колись стояла давня фортеця, що здіймається на 65–70 м над Дніпром. Після спорудження Канівської ГЕС частина берегової зони була затоплена, утворивши низку островів, серед яких Лиса гора та залишки села Гусинці з руїнами старовинної затопленої церкви. [26]

Таким чином Ржищівська територіальна громада є важливим історико-культурним і природним центром Обухівського району Київської області. Вона має зручне транспортне сполучення та вигідне розташування, що сприяє розвитку економіки, туризму та рекреації. Наявні природні умови та ресурси є передумовою для розвитку сільського господарства, промисловості, сфери послуг.

2.2 Характеристика природної спадщини Ржищівської громади

Природна спадщина Ржищівської міської територіальної громади є важливою складовою її природно-рекреаційного потенціалу та має значне значення для розвитку екотуризму. Територія громади характеризується різноманітними природними ландшафтами, наявністю лісових масивів, водних ресурсів, прибережних територій Дніпра та об'єктів природно-заповідного фонду.

Якщо говорити про збереження природних комплексів громади, то особливу роль тут відіграють території природно-заповідного фонду. Саме вони забезпечують охорону цінних природних ландшафтів, рослинного і тваринного світу, а також допомагають підтримувати екологічну рівновагу. Наявність таких природоохоронних територій створює сприятливі умови для розвитку екологічного туризму, для проведення еколого-освітньої діяльності та для популяризації природної спадщини громади.

ПЗФ Ржищівської ТГ Загальна площа об'єктів ПЗФ Ржищівської громади, за даними Департаменту екології та природних ресурсів Київської

обласної державної адміністрації, станом на 01.01.2025 р. складає 8360,71 га. Відсоток заповідності становить 19,4 %, що є доволі високим показником в порівнянні з іншими територіальними громадами Київської області. [21]

Табл.2.1

Структура ПЗФ Ржищівської ТГ

Категорія, тип	Загальнодержавного значення		Місцевого значення		Всього	
	кількість об'єктів, шт.	площа, га	кількість об'єктів, шт.	площа, га	кількість об'єктів, шт.	площа, га
Регіональні ландшафтні парки	1	5148,7	-	-	1	5148,7
Заказники	1	1288	1	1712	3	3212
ландшафтні	1	1288	1	1712	2	3000
загальнозоологічні	-	-	1	212	1	212
Пам'ятки природи	-	-	1	0,01	1	0,01
ботанічні	-	-	1	0,01	1	0,01
Всього	2	6436,7	3	1924	5	8360,71

Природно-заповідні території загальнодержавного значення Ржищівської територіальної громади:

Регіональні ландшафтні парки

«Трахтемирів» – регіональний ландшафтний парк загальнодержавного значення, що знаходиться в межах Ржищівської міської територіальної громади Київської області та Бобрицької сільської територіальної громади Черкаської області. Загальна площа території ПЗФ становить 10 771,2 га, з яких 5 562,5 знаходиться в межах Черкаської області, а 5 148,7 га – в межах Київської області. РЛП «Трахтемирів» було утворено 26.02.2000 р. рішеннями Київської обласної ради № 168-10-XXIII та Черкаського обласного виконавчого комітету №14-14. Створений для охорони лучно-степових та широколистяно-лісових формацій горбисто-яристої місцевості Трахтемирівського півострова. [23]

Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Ржищівський» знаходиться в Кагарлицькому районі та займає площу в 1288 га. Входить до адміністративних меж Стайківської, Стрітівської, Гребенівської, Кузьминецької сільських рад та Ржищівської міської ради. Охороняється ділянка природного ландшафту на правому березі р. Дніпро, що презентовано глибоко розчленованими крутими схилами. Площа заказника досягає 1288 га, який було створено у 1985 р. (від 26.12.1985р. №451.). До 2021 р. перебував у віданні Ржищівської лісомеліоративної станції. Проте відповідно до наказу Державного агентства лісових ресурсів України (від 09.06.2021 р. № 347) «Про припинення ДП «Ржищівське лісове господарство» та затвердження складу Комісії з припинення», ДП «Ржищівське лісове господарство» Київського обласного та по м. Києву управління лісового та мисливського господарства приєднано до ДП «Богуславське лісове господарство» [22]

Природно-заповідні території місцевого значення Ржищівської територіальної громади

«Стайківські обрії» - загальнозоологічний заказник місцевого значення площею 212 га, що охоплює два заплавні острови на р. Дніпро поблизу н.п.

Стайки Ржищівської громади. Утворений 21.10.2010 р. рішенням Київської обласної ради № 866-35-V. Створений з метою збереження унікальних заплавлених островів Дніпра з лучно-болотяною рослинністю та важливим значенням для підтримки шляхів міграції водно-болотних видів птахів. [23]

Пам'ятки природи

«Осики-цариця» - ботанічна пам'ятка природи місцевого значення площею 0,01 га, що знаходиться на північ від села Великі Прицьки Ржищівської громади. Утворена 15.10.2020 р. рішенням Київської обласної ради №911-36-VII. Створена з метою збереження 300-річної осики, яка має унікальне естетичне та екологічне значення як найстарше дерево осики у Київській області. [22]

2.3 Історико-культурний потенціал досліджуваної території

Ржищівська територіальна громада має багатий історико-культурний потенціал, який охоплює різні епохи від трипільської цивілізації до періоду козацької держави та сучасної історії України. Завдяки вигідному розташуванню на Подніпров'ї територія громади стала важливим осередком культури, торгівлі та військово-стратегічних процесів, що залишило по собі численні археологічні, архітектурні та меморіальні об'єкти.

Однією з найважливіших особливостей громади є наявність пам'яток трипільської культури IV–III тис. до н.е.. Стародавні городища трипільської культури розміщені поблизу міста Ржищів й сіл Балико-Щучинка, Великий Букрин, Гребені, Панікарча, Ромашки, Стайки, Стрітівка та Уляники.

Поселення Чучин на околицях села Балико-Щучинка є одним із найбільших трипільських протоміст. Воно існувало в XI –XIII ст і було знищено під час монголо-татарської навали на Київську Русь. Археологічні дослідження цього поселення дали нові знання про структуру, побут і господарську діяльність давніх мешканців українського лісостепу. [11]

Поблизу села Панікарча збереглися важливі археологічні матеріали, які підтверджують, що цю територію заселили ще в добу енеоліту. У ході розвідок на цій ділянці знайдено фрагменти кераміки, знаряддя праці та інші побутові предмети. Особливу наукову цінність становить відкриття римських срібних монет, а саме денаріїв часів імператорів Антоніна Пія та Марка Аврелія. Подібні знахідки є звичними для територій, де проходили транзитні торгові шляхи, що підтверджує стратегічну роль Ржищівщини в давніх обмінах і контактах між культурами.[15]

На правому березі Дніпра, за два кілометри від села Стайки, на найвищому пагорбі при дорозі з села Трипілля до Ржищева частково досліджено пізньотрипільське поселення коломийшинського типу. Тут виявлено 30 жител та багато уламків глиняних статуеток. Поблизу села знайдено скарб близько 1000 срібних римських монет та окремі мідні і срібні римські монети, серед них денарії Фаустини Молодшої, дружини римського імператора Марка Аврелія.

Розкопки цих поселень виявили залишки наземних жител, кераміку, орнаментовані вироби, глиняні фігурки та сліди культових практик, що свідчить про високий рівень культурного розвитку трипільців. Нині ці знахідки експонуються в археологічному музеї Інституту археології НАН України в Києві та в обласному археологічному музеї в селі Трипілля.

У період бронзової доби територію сучасної громади населяли племена ямської та середньодніпровської культур. Про їх присутність свідчать курганні насипи, а також знахідки бронзових прикрас, наконечників списів та керамічних виробів, виявлені в межах Ржищівського Подніпров'я. Кургани, характерні для цих культур, відігравали роль поховальних пам'яток і водночас виконували функцію сакральних місць.

Щодо ранньозалізного періоду, а саме VII–III століть до нашої ери, то територія Ржищівщини тоді перебувала під впливом скіфської культури. Про

це можна судити за кількома видами знахідок. Йдеться про наконечники стріл, фрагменти ліпної кераміки та залишки укріплених поселень на підвищеннях над Дніпром. Скіфи активно використовували водні шляхи, тому Дніпро відігравав дуже важливу роль у їхніх пересуваннях і в торгівлі.

У перші століття нашої ери територію сучасної громади активно освоювали племена черняхівської культури одного з найяскравіших археологічних комплексів доби ранніх слов'ян. Для цієї культури характерні високий рівень ремесел, розвинуте землеробство та тісні контакти з Римською імперією, що підтверджується знахідками імпортової кераміки та зброї. [11]

Починаючи з V–VII ст., територію заселяли ранні слов'янські племена, зокрема поляни – одне з найбільших східнослов'янських об'єднань ранньої доби. На їх поселеннях знайдено характерну гончарну кераміку, уламки жорен, предмети побуту та сільськогосподарські знаряддя. Саме поляни заклали основу формування місцевої слов'янської традиції, що пізніше стала складовою Київської Русі.

У добу Середньовіччя Ржищів та його околиці стали частиною Київської держави. Місто було розташоване на важливому водному торговому шляху «із варяг у греки», що сприяло його розвитку. Археологічні дані засвідчують існування укріплених поселень, ремісничих майстерень та торгових осередків на берегах Дніпра. Стратегічне значення відігравав Івангород – фортеця, що стояла на однойменній горі над Дніпром і захищала підступи до Києва і торговий шлях «з варяг у греки». Поблизу укріпленого городища було невелике селище Вжищев, що нині є сучасним містом Ржищів.

2.4 Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу

Ржищівська міська територіальна громада має сприятливі умови для розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Це пов'язано насамперед із вигідним географічним положенням, наявністю природних ресурсів,

територій природно-заповідного фонду та історико-культурної спадщини. Важливу роль у формуванні туристичного потенціалу громади відіграють річка Дніпро, Канівське водосховище, природні ландшафти та історичні об'єкти, які можуть використовуватись для розвитку екологічного, пізнавального та рекреаційного туризму.

Туристично-рекреаційний потенціал громади формується не лише природними ресурсами, а й рівнем транспортної доступності, станом туристичної інфраструктури, можливостями для відпочинку та проведення еколого-освітньої діяльності. Для більш детального аналізу основних складових туристично-рекреаційного потенціалу громади було узагальнено основні ресурси та їх значення для розвитку екотуризму, що наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 Аналіз природно-ресурсного та туристично-рекреаційного потенціалу Ржищівської міської територіальної громади

Складова потенціалу	Характеристика	Значення для розвитку екотуризму
Географічне положення	Ржищівська громада розташована у південній частині Київської області на правому березі річки Дніпро. Громада знаходиться відносно близько до міста Київ та має вигідне транспортне розташування	Близькість до столиці створює можливості для розвитку туризму вихідного дня, короткотривалого відпочинку та залучення більшої кількості туристів
Водні ресурси	На території громади розташовані річка Дніпро, Канівське водосховище, заплавні території та острови	Водні ресурси створюють умови для розвитку водного туризму, прогулянки на сапах, рекреаційного відпочинку, рибальства, прогулянок та екскурсій
Природно-заповідний фонд	До ПЗФ громади входять регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів», «Ржищівський» заказники та пам'ятки природи. Відсоток заповідності громади становить 19,4 %	Наявність природоохоронних територій сприяє розвитку екологічного туризму, еколого-освітньої діяльності та збереженню природної спадщини
Ландшафти та природні території	Територія громади характеризується поєднанням лісових масивів, пагорбів, природних схилів, ярів та	Мальовничі природні ландшафти формують туристичну привабливість громади та створюють можливості для

	прибережних територій	організації екостежок і туристичних маршрутів
Біорізноманіття	Територія громади має різноманітний рослинний і тваринний світ, природні екосистеми та заплавні комплекси	Біорізноманіття є важливою складовою природної спадщини та може використовуватись для екологічної освіти й науково-пізнавального туризму
Історико-культурна спадщина	На території громади знаходяться пам'ятки трипільської культури, археологічні об'єкти, історичні місця та культурні пам'ятки	Поєднання природної та історико-культурної спадщини створює можливості для розвитку пізнавального, краєзнавчого та культурного туризму
Туристична інфраструктура	У громаді функціонують окремі заклади харчування, місця відпочинку та рекреаційні зони, однак рівень туристичної інфраструктури потребує розвитку	Необхідним є облаштування туристичних маршрутів, місць відпочинку, інформаційних стендів та покращення туристичного сервісу
Транспортна доступність	Територія громади має автомобільне сполучення з Києвом, Обуховом, Кагарликом та іншими населеними пунктами області, регулярне автобусне сполучення з Києвом через АС «Видубичі».	Транспортна доступність сприяє розвитку туристичних поїздок та залученню туристів із сусідніх регіонів
Рекреаційні можливості	Природні території громади використовуються для відпочинку, пішохідних прогулянок, екскурсій, водного туризму та рибальства	Рекреаційні ресурси створюють умови для розвитку активного та екологічного туризму
Еколого-освітній потенціал	Наявність природно-заповідних територій, екологічної станції "Глибокі Балики" та екологічних маршрутів створює можливості для проведення екскурсій, польових досліджень та природоохоронних заходів	Сприяє формуванню екологічної свідомості населення та популяризації природної спадщини громади
Сезонність туризму	Найбільша туристична активність спостерігається у весняно-літній період, коли погодні умови є найбільш сприятливими	Сезонність впливає на туристичне навантаження та визначає основний період функціонування туристичних послуг

Проведений мною аналіз свідчить про те, що Ржищівська міська територіальна громада має значний природно-ресурсний та туристично-рекреаційний потенціал. Поєднання природних ландшафтів, водних ресурсів,

територій природно-заповідного фонду та історико-культурної спадщини створює сприятливі умови для розвитку різних видів туризму, зокрема екологічного, пізнавального та рекреаційного.

Важливими перевагами громади є вигідне географічне положення, близькість до міста Київ та наявність цінних природних територій, які можуть використовуватись для організації туристичних маршрутів та еколого-освітньої діяльності. Значний потенціал для розвитку екотуризму мають території природно-заповідного фонду, прибережні зони Дніпра та природні ландшафти громади.

Розташування Ржищівської міської територіальна громада в межах 40–80-кілометрової зони від Києва робить громаду стратегічним рекреаційним хабом для мешканців столичної агломерації, забезпечуючи сталий потік туристів вихідного дня та можливість формування короткотермінових екскурсійних продуктів. Транспортний каркас регіону базується на розвиненій дорожній мережі, основу якої складає автошлях національного значення Н-01 (Київ - Знам'янка) та регіональна траса Р-19 (див. рис. 3.2). [16]

Особливе значення для розвитку екотуризму має автошлях Р-01, який пролягає вздовж правого берега Дніпра. Він забезпечує високу візуальну атрактивність поїздки та прямий доступ до ключових оглядових локацій. Логістична модель району є мультимодальною та поєднує регулярне автобусне сполучення з Києвом через автостанцію «Видубичі». Додатковою стратегічною перевагою, незважаючи на нинішні безпекові обмеження, залишається причальна інфраструктура в Ржищеві. Вона створює передумови для відновлення річкового сполучення в післявоєнний період, принаймні в туристичному форматі. [12]

Таким чином, вигідне транспортно-географічне положення у поєднанні з багатою культурною спадщиною формує умови для успішного функціонування Ржищівського потенційного туристичного кластера Київської області.

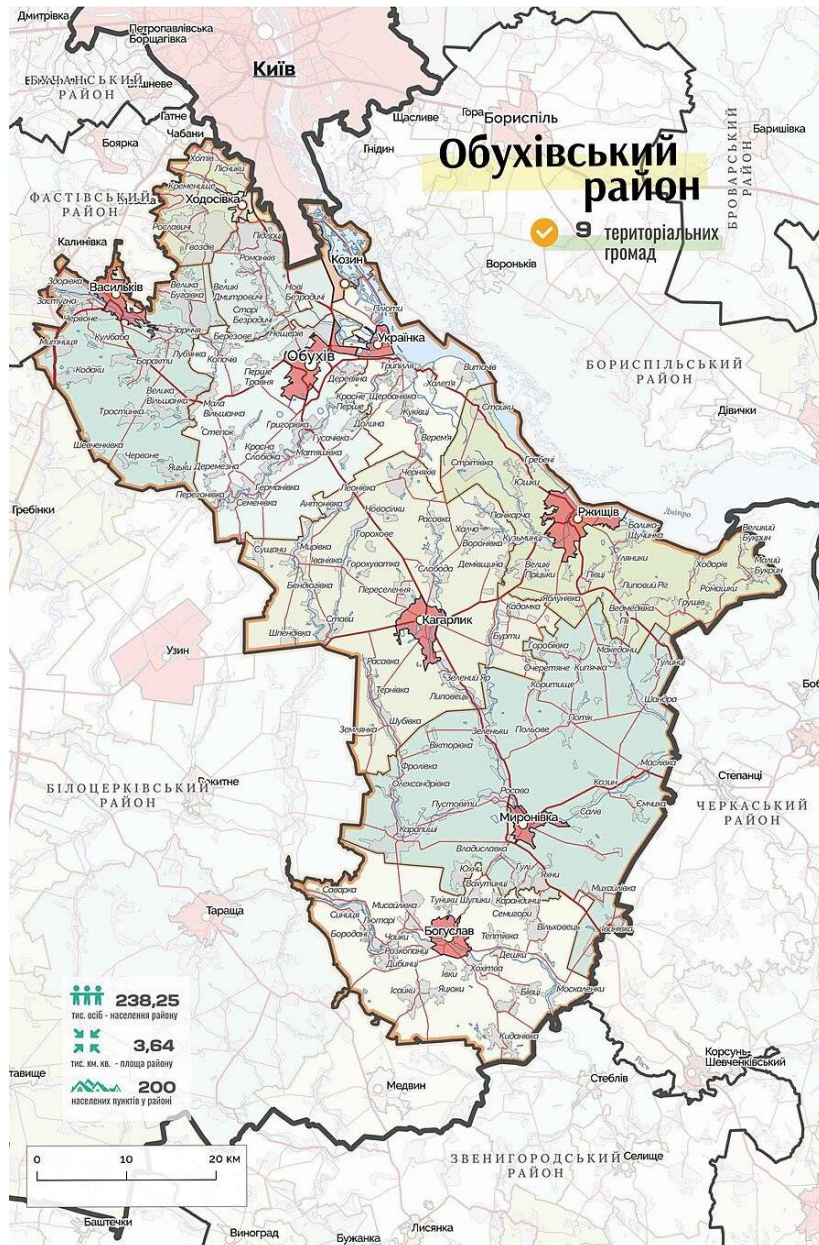

Рис. 2.3. Карта Обухівського району [17]

Разом із тим туристична інфраструктура громади потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Актуальними залишаються питання облаштування місць відпочинку, розвитку туристичного сервісу, інформаційного забезпечення та популяризації туристичних об'єктів громади.

Отже, Ржищівська громада має всі передумови для розвитку туристично-рекреаційної діяльності та екотуризму, а ефективне використання природної та історико-культурної спадщини може стати важливим напрямом сталого розвитку території.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ ДЛЯ РЖИЩІВСЬКОЇ ГРОМАДИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ

3.1 Екостанція «Глибокі балки» як приклад розвитку екотуризму в громаді

Екологічна дослідницька станція «Глибокі Балики» була створена у 2020 році з метою проведення наукових досліджень, вивчення природних територій та сприяння сталому розвитку місцевої громади. Її засновниками стали Ольга та Мар'ян Андрусенки, які створили цю станцію як простір для роботи науковців, краєзнавців, екологів та дослідників природного середовища. Станція розташована на схилах поблизу річки Дніпро, в урочищі «Гримчилів острів», загальна площа якого становить близько 90 гектарів. Територія знаходиться в межах Ржищівської міської територіальної громади Обухівського району Київської області. Завдяки поєднанню різних природних ландшафтів — водно-болотних угідь, лісових масивів та степових ділянок — ця територія має важливе природоохоронне та наукове значення.

Основною метою створення екостанції є проведення комплексних наукових досліджень з метою інвентаризації біорізноманіття та оцінки екосистемних послуг. Діяльність станції спрямована на виявлення та збереження рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, а також на розробку рекомендацій щодо раціонального використання природних ресурсів. Крім того, екостанція виконує важливу роль у підвищенні екологічної свідомості місцевого населення та сприяє розвитку екотуризму як сталого виду туризму, який не шкодить довкіллю.

Екостанція «Глибокі Балики» є прикладом сучасної екотуристичної та еколого-освітньої ініціативи в громаді. Перші дослідження на її території стосувалися вивчення біорізноманіття, стану природних екосистем та

особливостей місцевих ландшафтів. Згодом територію почали використовувати не лише для наукової діяльності, а й для проведення екскурсій, польових досліджень, еколого-освітніх заходів і популяризації природної спадщини регіону [18].

Важливу роль у розвитку станції відіграла підтримка місцевої громади, науковців та природоохоронних ініціатив. Завдяки цьому вдалося створити базову інфраструктуру для проведення досліджень і організації екотуристичної діяльності.

Екостанція функціонує як науково-дослідний центр, який забезпечує проведення експедицій та базування для наукових досліджень. Вона не має постійного колективу наукових співробітників, але активно співпрацює з різними установами, зокрема з Інститутом ботаніки імені М.Г. Холодного та Інститутом зоології імені І.І. Шмальгаузена НАН України. Завдяки цьому на станції проводять дослідження з ботаніки, зоології, екології та географії.

Окрім наукових досліджень, екостанція займається екологічною освітою та просвітництвом. Для школярів, студентів і туристів організовують навчальні програми та екскурсії, що сприяє підвищенню екологічної свідомості та залученню громадськості до охорони природи. Станція також активно залучає волонтерів до участі в дослідницьких і природоохоронних проєктах, що підвищує рівень громадської участі та підтримки.[18].

Екостанція «Глибокі Балики» є важливим економічним фактором для місцевої громади. Її діяльність сприяє створенню нових робочих місць та розвитку місцевого бізнесу, пов'язаного з екотуризмом. Отримані прибутки спрямовують на фінансування охорони природи та підтримку місцевої економіки. Таким чином, екостанція є прикладом успішного поєднання наукових досліджень, екологічної освіти та економічного розвитку.

Екостанція також проводить комплексну інвентаризацію біорізноманіття на своїй території, що включає дослідження різних таксономічних груп організмів, таких як рослини, тварини, гриби та інші мікроорганізми. Станція приділяє особливу увагу вивченню рідкісних та зникаючих видів, що мають важливе значення для збереження екосистем. Наприклад, тут вивчають такі види рослин як лілія лісова (*Lilium martagon*), сон-трава (*Pulsatilla patens*), та буркун лікарський (*Melilotus officinalis*). З тварин особлива увага приділяється дослідженню популяцій лисиці звичайної (*Vulpes vulpes*), їжака європейського (*Erinaceus europaeus*) та кажана великого підковоносця (*Rhinolophus ferrumequinum*). [18].

Для проведення досліджень станція використовує індивідуальні методологічні підходи для кожної групи організмів: На екостанції проводять різні види досліджень. У ботаніці застосовують методи фітоценологічного аналізу та гербаризації, а також сучасні молекулярні методи, зокрема полімеразну ланцюгову реакцію (ПЛР), для ідентифікації видів на генетичному рівні. Для зоологічних досліджень використовують обліки популяцій, встановлення пасток для комах, фото- та відеофіксацію тварин, а також радіотелеметрію для відстеження міграційних шляхів. Мікологічні дослідження передбачають культивування, мікроскопію та ДНК-аналіз, що дає змогу виявляти нові види грибів і вивчати їхні екологічні функції. Окремо проводять постійний екологічний моніторинг стану екосистем із використанням біоіндикаторів, геоінформаційних систем (ГІС) та дистанційного зондування Землі для відстеження змін у природному середовищі.

Діяльність екостанції «Глибокі Балики» вже дала значні результати. Виявлено нові види рослин і тварин, які раніше не були зареєстровані в цьому регіоні. Проведено оцінку стану популяцій рідкісних та зникаючих видів, що дозволило розробити рекомендації щодо їх збереження. Розроблені та впроваджені методики екологічного моніторингу можуть бути застосовані в

інших природоохоронних територіях. Наприклад, тут реалізовано проєкти з відновлення природних екосистем, які включають створення природоохоронних територій та збереження рідкісних видів. Йдеться про відновлення популяції чорноголової вертишейки (*Picus canus*) та водяного горностая (*Neomys fodiens*) (iNaturalist United Kingdom; MEU – Мережа Екостанцій України). . [15]

Окрім наукової та освітньої діяльності, екостанція «Глибокі Балики» активно займається відновленням природних екосистем. Це включає проєкти з посадки лісів, відновлення водно-болотних угідь та збереження рідкісних видів рослин і тварин. Прикладом успішного проєкту є відновлення популяції чорноголової вертишейки (*Picus canus*) та водяного горностая (*Neomys fodiens*). Такі ініціативи не лише сприяють збереженню біорізноманіття, а й покращують умови для екотуризму, створюючи нові привабливі місця для відвідувачів. Управління екостанцією здійснюється на принципах сталого розвитку. [9]

Це означає, що всі види діяльності, включаючи наукові дослідження, екологічну освіту та екотуризм, плануються та реалізуються з урахуванням довгострокового збереження природних ресурсів. Для цього екостанція використовує сучасні технології та методики, такі як геоінформаційні системи (ГІС) та дистанційне зондування Землі, що дозволяє ефективно моніторити стан екосистем та вчасно виявляти потенційні загрози. (Рис.3.1.)

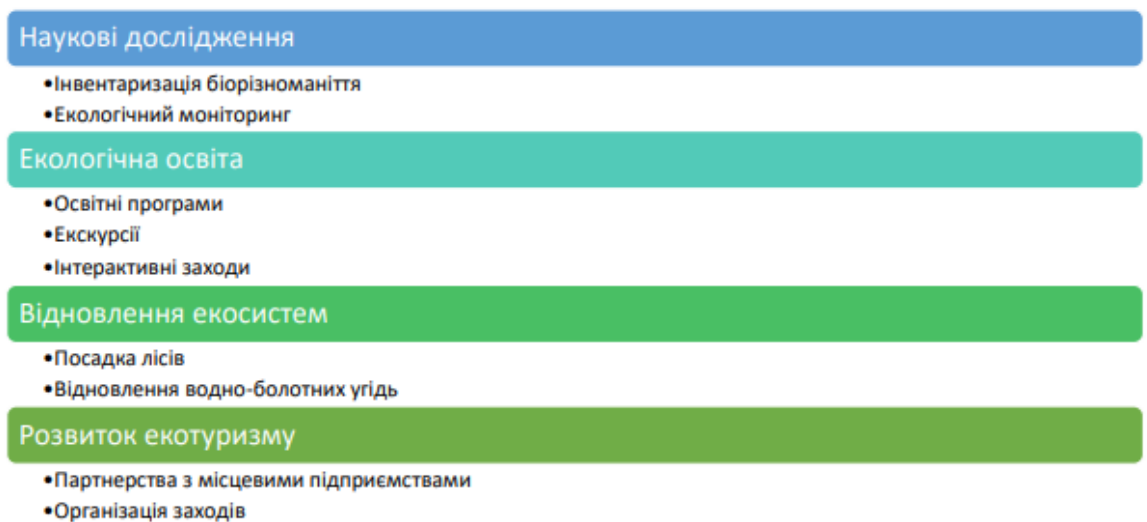

Рис.3.1. Основні напрями діяльності екостанції «Глибокі Балики»

Станція також бере участь у міжнародних проєктах та співпрацює з іншими екологічними організаціями й дослідницькими центрами. Це дає змогу обмінюватися досвідом і знаннями, впроваджувати передові методики досліджень та підвищувати ефективність природоохоронних заходів. Прикладом такої співпраці є проєкт з вивчення міграційних шляхів птахів за допомогою радіотелеметрії, який реалізується спільно з європейськими партнерами.

Екологічна дослідницька станція «Глибокі Балики» використовує сучасні технології для забезпечення своєї діяльності відновлюваними джерелами енергії. На її території встановлено сонячні панелі, які генерують електроенергію для живлення всіх основних систем. Цей підхід не лише зменшує залежність від традиційних енергоресурсів, але й мінімізує викиди парникових газів, сприяючи збереженню довкілля. На станції функціонує система переробки стічної та дощової води. Стічна вода проходить кілька етапів очищення, включаючи механічну, біологічну та хімічну обробку. Біоглечики з біочаром, населені бактеріями, відіграють ключову роль у цьому процесі. Взимку, навіть під сніговими щитами, вони залишаються теплоізованими, що забезпечує підтримку необхідної температури для біологічних процесів. Дощова вода збирається у спеціальні резервуари, де

проходить фільтрацію, а потім використовується для зрошення та інших потреб станції.

3.2 Обґрунтування створення екологічної стежки в Ржищівській громаді

Розробка проекту покращення туристичного потенціалу регіону представлена в досвіді співпраці ГО «Мережі Екостанцій України» та МГО «Українська спілка молодих географів» у Ржищевській територіальній громаді. Концепція створення екостежки як освітньо-рекреаційного простору була розроблений 25.01.2025 заступником голови МГО “Українська спілка молодих географів” студенткою в той час 1 курсу магістратури Сидоренко Златою та Богданом Поповим Головою ГО “Мережі екостанцій України” .

«Ржищівська екостежка або Стежка відновлення» це екологічна ініціатива, спрямована на створення та облаштування навчально-наукової екостежки в Ржищівській громаді. Проєкт реалізується спільно з Українською спілкою молодих географів (УСМГ) та Мережею екостанцій України (МЕУ) з метою створення безпечного, пізнавального та доступного маршруту для досліджень, екологічної освіти, популяризації географії та сталого туризму, а також розвитку культури хайкінгу в Україні.

Екологічний туризм в межах природно-заповідного фонду (ПЗФ) країни є одним з головних напрямків розвитку територіальних громад дотичних до цих територій, а також діяльності і функціонування кожного об'єкту збереження. В Положення про еколого-освітню діяльність заповідників і національних природних парків України наголошується, що «Природо-заповідні установи є центрами організації екологічної освіти та виховання, цілеспрямованого впливу на світогляд, поведінку і діяльність населення з метою формування екологічної свідомості та залучення людей до збереження природної спадщини» [23,24]. Задля покращення життя кожної територіальної громади необхідно навчитися управляти природними ресурсами і зберігати

навколишнє середовище, захищати і відновлювати екосистеми та раціонально їх використовувати, не допускати деградацію земель і втрату біорізноманіття.

Концепція стежки базується на поєднанні екологічної освіти, наукових досліджень і рекреації. Екостежка створюється в межах ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Ржищівський». Вона покликана стати не лише туристичним об'єктом, а й інтерактивною навчальною платформою, де відвідувачі зможуть дізнатися про геологію, біорізноманіття та культурну спадщину Ржищівської громади.

Планується проведення віртуальних і фізичних лекцій екскурсій. Освітній компонент буде підсилено сучасними технологічними рішеннями, а саме QR маркуванням локацій. Водночас екостежка виконуватиме рекреаційну функцію, створюючи безпечний і комфортний простір для прогулянок, спортивних активностей та екотуризму. Вона має зручну логістику, оскільки початок і кінець маршруту розташовані поруч з автобусними зупинками. Це робить її доступною для широкого кола відвідувачів, зокрема студентів, науковців, туристів та жителів громади.

3.3 Характеристика маршруту екологічної стежки

Важливість геолого-географічних досліджень Дніпровського правобережжя у контексті краєзнавчої освіти та екотуризму, задля збереження екосистем природо-заповідного фонду (ПЗФ) в межах Київського плато. Очевидним є те, що для розуміння форм рельєфу території Дніпровських круч і часу їх формування обов'язковим стають знання з історії освоєння даної території, використання її природних ресурсів тощо. Краєзнавчий музей м. Ржищів зберігає унікальні матеріали, світлини, карти і у цілому знання з історії краю, які стали в нагоді при геоморфологічних дослідженнях екостежки. [16]

Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Ржищівський» знаходиться в Кагарлицькому районі та займає площу в 1288 га. Входить до адміністративних меж Стайківської, Стрітівської, Гребенівської,

Кузьминецької сільських рад та Ржищівської міської ради. Охороняється ділянка природного ландшафту на правому березі р. Дніпро, що презентовано глибоко розчленованими крутими схилами.

Польові дослідження проходили у весняно-літній період 2025 року на території заказнику «Ржищівський», яка охоплює північну окраїну м. Ржищів та прилеглі до міста території (рис.3.3). З метою детальних геологічних та геоморфологічних спостережень та проектування науково-освітньої екологічної стежки, нами було прокладено 11-ти км дослідницький маршрут Дніпровськими схилами та балками. Екостежка бере початок на Ржищівському міському пляжі та завершується біля будівельного технікуму.

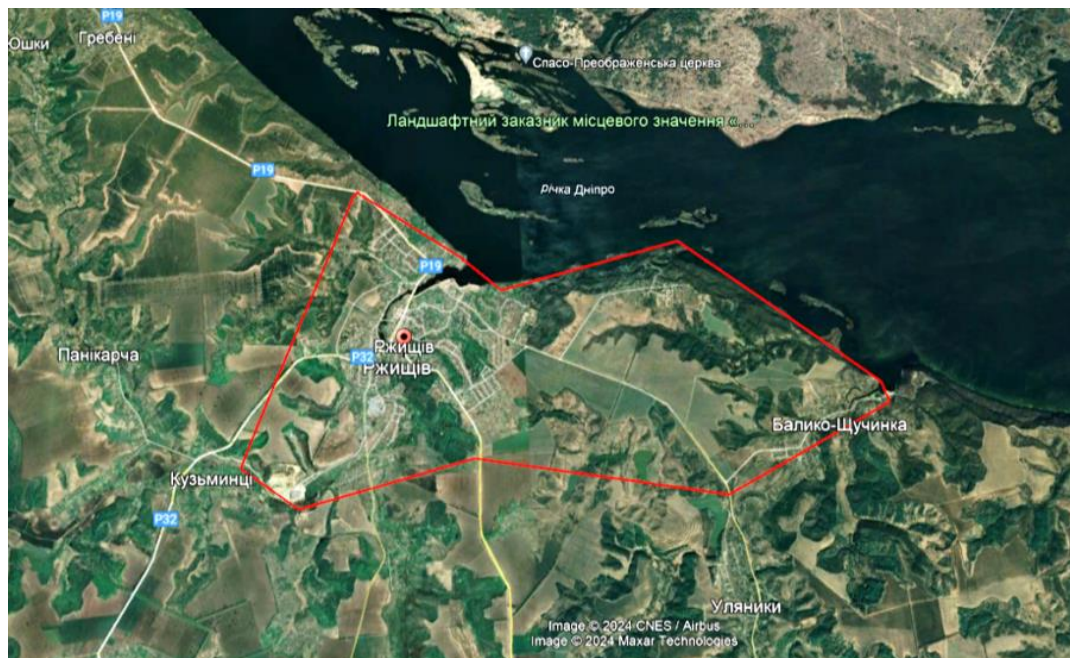

Рис.3.3 Площа геолого-геоморфологічних досліджень в межах Ландшафтного заказнику загальнодержавного значення «Ржищівський»

Короткий історичний нарис. Від Києва до Канева на кручах Дніпра було винайдено багато давньоруських укріплень. Одним з них є давньоруське городище - Іван-город, яке знаходиться в урочищі Іван – гори (рис. 3.4 та 3.5.).

Городище Іван Город розташовано на правому березі Дніпра і ототожнюється з давньоруським містом Іван згаданим у літописі під 1151 р. і є археологічною пам'яткою [Гончаров В.К., 1964 р.]. Ця пам'ятка належить до серії міст-фортець, які захищали з півдня підступи до Києва від половців. На

дитинці міста Іван у 1960-1961 рр. було розкрито залишки житла та фортифікаційних споруд, що формували стіну по краю дитинця. У житлах було знайдено значну кількість знарядь праці та побутові речі, прикраси з кольорових металів та скла, обгоріле жито, пшеницю. Усі знайдені речі датуються XII - першої половини XIII століття. Городище було розгромлено татарами під час їхнього першого походу на Подніпров'я у 1223 р. Як вказано в археологічних дослідженнях Гончарова В.К. (1964 р.) давнє поселення розташовано на східній околиці м. Ржищів, на окремому пагорбі, що тягнеться вздовж правого берега Дніпра на протязі 200 м зі сходу на захід. [10]

Рис. 3.4 Зображення залишків старослов'янського поселення, м.Ржищів (середина XX ст., до створення Канівського водосховища) (за матеріалами публікації Гончарова В.К. , 1964 р. [10])

Рис. 3.5 Вид на городище на пагорбах Іван-гори (середина XX ст., до створення Канівського водосховища). Світлина представлена в публікації Довженок В. І., 1967. [10]

Тут Київське плато підноситься над рівнем річки на 65-70 м. Залишки старослов'янського поселення на сході, заході і півдні обмежені розгалуженою глибокою балкою. Відповідно з півночі - прямовисними обривами в бік заплави Дніпра (водосховища). Значна частина кручі внаслідок переважно водної і вітрової ерозії тривалий час змивається поверхневими водами і замулює узбережжя. На сьогоднішній день на схилах гори-Іван збереглися два штучних оборонних рови, які було вибрано на терасах, створених штучним перерізом горба, які в даний час мають кут нахилу до 40° (Гончаров В.К., 1964 р.). [27]

Відслонення осадових порід даної території відкриваються у перерізі північної стінці Іван-гори (рис. 2). Вони добре корелюються з подібними відкладами, які відслонюються в м. Київ, та сс. Стоянка, Нові Петрівці Київської обл. Крім того, з геологічною будовою можна ознайомитися у старих кар'єрах. Так, на південь від м. Ржищів поблизу с. Кузмінці розташовано кар'єр з видобутку суглинку і крейди в борту лівого берега р. Леглич. На східній окраїні міста у схилах Дніпра встановлюється давній великий кар'єр з видобутку суглинку для цегельного заводу. Видобувні роботи вздовж Дніпровських круч припинилися після 80 рр. ХХ ст.

Геологічна будова. У геотектонічному відношенні територія РЛП Ржищівський знаходиться в межах східного схилу Українського щита (УЩ), де у відслоненнях встановлюються переважно рихлі осадові відклади (піски, глини, лес, суглинки, а також мергель) віком від палеогену до четвертинних утворень [16]

Значні горотвірні рухи на межі крейди та палеогену (66 млн. р.) зумовили перерву накопичення відкладів всією територією України [26]. На даній території в палеогені існував континентальний режим, відбувався розмив накопичених раніше осадових відкладів, і тільки в межах Дніпрово-Донецької западини (ДДЗ) зберігся невеликий морський басейн. Мілководдя поширювалося на більшу частину території, почалося накопичення теригенних порід з глауконітом: знизу догори - товщі пісків з прошарками

вуглистих глин, галькою кременю, жовнами фосфоритів, у верхній частині - пісків та пісковиків. У середньому еоцені (50-40 млн р.) море продовжує поширюватися на захід. В умовах мілководдя на території відкладаються піски дрібно- і тонкозернисті з прошарками глин, що у верхній частині розрізу переходять у піски дрібнозернисті з включеннями фосфоритів та пісковиків на кременистому цементі. Наприкінці цього геологічного часу активізуються тектонічні рухи і формуються розломи північно-східного напрямку. Опис осадових порід надана у таблиці (рис.3.5).

Початок неогенового часу на всій території України позначився підняттям платформної частини разом з її периферією і відступом моря. Наприкінці міоцену занурення моря сталося на всій північній частині України, яка у цей час мала вигляд низовини, що покрита озерами та болотами.

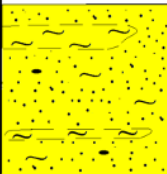
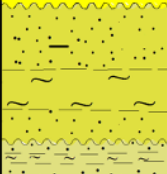
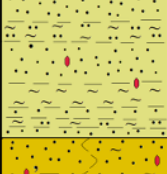
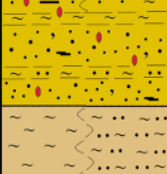
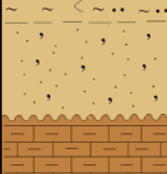
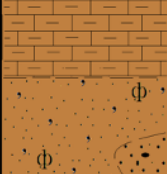
КАЙНОЗОЙСЬКА										Літологічна колонка	Потужність, м	Характеристика порід
Загальна стратиграфічна шкала					Регіональна стратиграфічна шкала		Індекс					
Ератема	Система	Відділ	Підвідділ	Ярус	Надгори-зонт	Регіонарус (горизонт)						
НЕОГЕНОВА					МІОЦЕН		N ₁ pg		2 - 14	Піски кварцові світло-сірого, блакитнувато-сірого, сірого, оранжевого кольору з лінзами світло-сірої і сірої, темно-сірої (до чорної) глини, потужністю до 2 м. Пісок місцями містить незначну кількість глинистого матеріалу, зустрічається галька кварцу та кременю.		
					Верхній							
					Нижній	Середній	N ₁ np		8 - 10	Піски кварцові дрібно- і середньозернисті, місцями вуглисті, озаліжені, світло-сірого, сірого кольору та глини буро-коричневі до чорних, вуглисті.		
					Верхній	Хатський						
ОЛІГОЦЕН					Полтавський		P ₃ br		1 - 12	Піски, глини і алеврити від сірого до темно-сірого, і жовтувато-, зеленувато-сірого, іноді вохристо-бурого чи чорного кольору. Переважають кварцові різнозернисті піски з плямами обвохрення та окислення, що вміщують проверстки бурих, коричневатих глин, алевритів. Зустрічаються окремі перевідкладені шматки бурштину.		
					Нижній	Хатський						
ПАЛЕОГЕНОВА					Харківський		P ₃ mz		2 - 10	Піски кварцові різнозернисті, з домішкою глауконіту, вуглисті, з проверстками алевритів, глин, з уламками вуглефікованої та лігнітizzatoї деревини, зеленкувато-темно-сірі, бурувато-сірі та піски сірі, світло-сірі з зеленкуватим відтінком, дрібно-середньозернисті, слабо глинисті. Бурштиноносні.		
					Верхній	Харківський						
ЕОЦЕН					Обухівський		P ₂ ob		5 - 13	Темно-зелені глини та алеврити, піски глауконіт-кварцові, переважно дрібно або тонкозернисті, рідко середньозернисті, глинисті, зеленкувато-сірого та яскраво-зеленого кольору.		
					Верхній	Обухівський						
					Київський		P ₂ kv		4 - 17	Мергелі глинисті або піщаністі, зеленкувато-сірого кольору (верхня товща). Піски глауконіт-кварцові дрібно- і тонкозернисті, зі стяжіннями фосфоритів, місцями грубозернисті з галькою кристалічних порід, зеленого, зеленкувато-сірого, сірого кольору (нижня товща).		
					Середній	Київський						
					Бартонський		P ₂ bc		1 - 8	Піски різнозернисті, переважають грубоуламкові, частіше всього - галькові горизонти кременю або кристалічних порід і пісковиків, з органічними рештками деревини, листя, спор, пилку.		
					Лютетський	Бартонський						
					Бучацький		P ₂ bc		1 - 8	Піски різнозернисті, переважають грубоуламкові, частіше всього - галькові горизонти кременю або кристалічних порід і пісковиків, з органічними рештками деревини, листя, спор, пилку.		
					Лютетський	Бучацький						

Рис.3.5 Літолого-стратиграфічна колонка кайнозойських відкладів, Київська обл.

В її межах відбувалося формування відкладів строкатих глин за рахунок розмиву порід палеогену. На місці моря що відступило, формується континентальна товща відкладів новопетрівської світи строкатого фаціального складу – озерного, озерно-болотистого, алювіально-делювіального, еолового тощо [16,27].

Глинисті утворення верхнього неогену (середнього-пізнього пліоцену та еоплейстоцену, інтервал 2,6 - 1,0 млн. р.) заклали основу рельєфу Придніпровської височини, яка у подальшому зазнавала направленого збільшення глибини порізаності рельєфу, що ритмічно чергувалося з накопиченням та елювіальним перетворенням лесових товщ. Для раннього неоплейстоценового часу характерним є широкий розвиток процесів озерно-алювіального осада накопичування. Інтенсивнішою була глибинна ерозія річкових долин, що розпочалися у пліоцен - еоплейстоценовий час.

Верхньонеогенові відклади перекриваються товщею строкатих глин і водно-льодовикових утворень четвертинного періоду. Так пролювіальні відклади пізнього плейстоцену визначаються в межах Ржищівської ділянки Придніпровської височини. Вони розвинені в гирлах ярів та конусів виносу балок і являють собою пере відкладену суміш осадових утворень від палеогену до антропогену. Складені суглинками, пісками, глинами, не відсортованими гальками кристалічних порід (морена). Потужність їх не перевищує 7 м. Геологічні особливості даної території, що пов'язані з флювіогляціальними утвореннями плейстоцену, представлено також на островах ландшафтного заказник «Бориспільські острови», які включають акваторію та каскад островів Дніпра біля с.Сошників на лівому березі Київського водосховища. Голоценові відклади на території Ржищівського заказника представлені різноманітними літолого-генетичними типами: алювіальними, озерно-болотними, еоловими, елювіальними та антропогенними. [26]

Палеодюни та піщані кучугури, що утворилися у післяльодовиковий період і представлені жовто-сірими, кварцовими, тонко-дрібнозернистими, сипучими перевіяними пісками. Піщані форми добре збереглися і їх можна спостерігати з оглядового майданчику від Ржищівського фахового коледжу будівництва та економіки.

Водно-льодовикові утворення плейстоцену та лесові породи голоцену відслонюються в останцях, що збереглися на схилах круч поблизу старого

кар'єру (рис.3.8). Вони презентовані червоною глиною, суглинком з вкрапленням дрібної морени (кремінь, граніт, крейда тощо).

Рис. 3.6 та 3.7. Іван-гора. [Джерело: Фото авторів, весна 2025 р.]

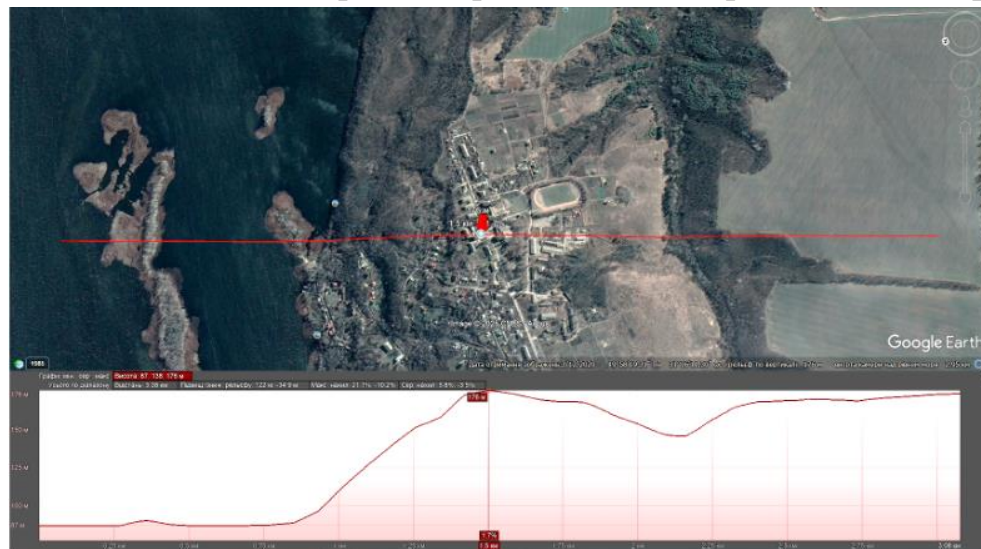

Рис.3.8. Геоморфологічний переріз через частину водосховища, берегову зону та Дніпровські кручі. Стрілкою вказано найвищу точку даної ділянки поблизу Ржищівського фахового коледжу будівництва та економіки.

Антропогенні відклади пізнього голоцену поширені в межах м. Ржищів, а також за його межами: в місцях проведення будівельних робіт, старих

кар'єрів, поблизу доріг та зруйнованих меліоративних споруд, промислових підприємств, майданчиків для твердих відходів тощо. [26]

Геоморфологічні особливості. У геоморфологічному відношенні територія досліджень знаходиться в межах Придніпровської височини середньої течії Дніпра. Смуга Дніпровських круч вздовж берегової лінії має різко пересічний профіль. Найвищою точкою над рівнем моря (175 м н.р.моря), виступає місцевість, де знаходиться Ржищівського фахового коледжу будівництва та економіки. Поблизу також виділяється так звана Іван-гора, висотою 154 м над рівнем моря (рис. 3.6. та 3.7.).

М.Ржищів виникло у долині р. Леглич, яка розділяла місто на дві частини і мала слабо розвинуте гирло у місці впадіння до Дніпра (з 1974 року це зона Канівського водосховища). Ширина заплави річки в нижній течії р. Леглич становить близько 170 м. У верхній течії річка у перетині нагадує каньйон (рис.3.9). Її витoki (лівий і правий) спостерігається з двох озер відповідно поблизу с.Зікращі та Демівщина. Враховуючи давність використання людиною Дніпровських пагорбів, можна стверджувати, що на території досліджень майже не залишилося природних форм рельєфу, які б не зазнали впливу діяльності людини.[29]

Рис.3.9. Долина р. Леглич, м.Ржищів. в межах міста долина річки 1,11 км, заплава до 60 м [Джерело: Фото авторів].

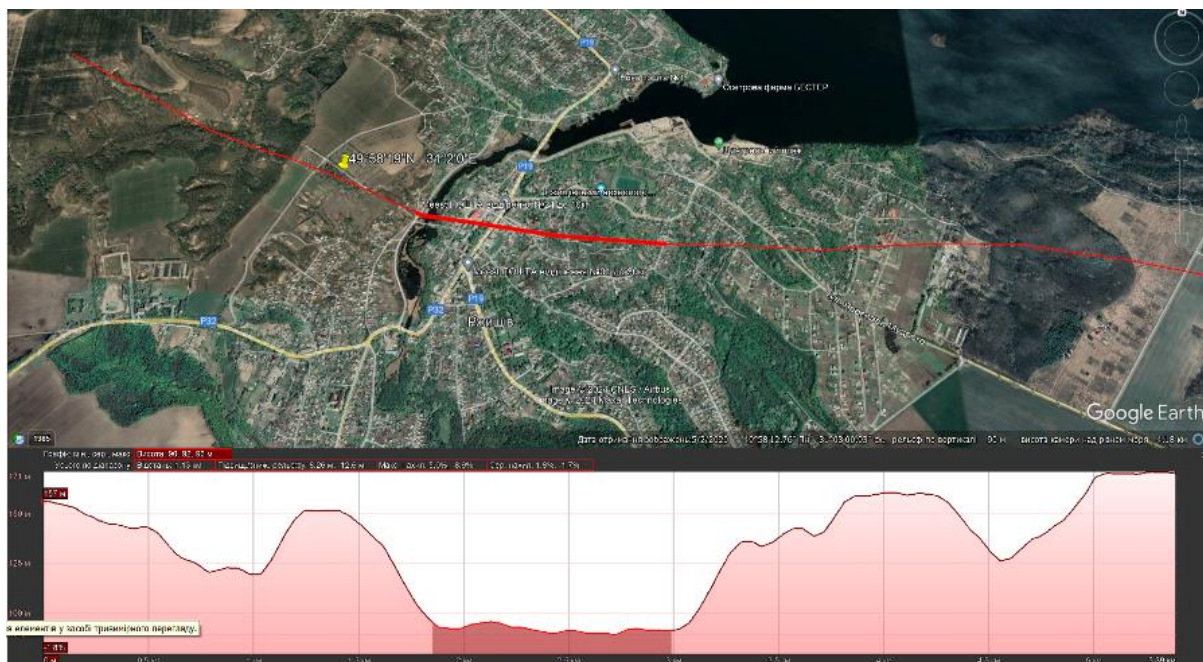

Рис.3.10 Геоморфологічний переріз через долину річки Леглич (темним кольором позначено долина річки. На рис. жовтою позначкою вказано місце зйомки та координати знімку.

На ділянці досліджень, з урахуванням її історії геологічного розвитку так впливу антропогенезу, починаючи з 5,5 тис. р. до н.е. (трипільська культура, як визначено археологічними дослідженнями), можна виділити наступні природно-антропогенні та антропогенні форми рельєфу.

До **природно-антропогенних** форм відносяться як позитивні так і негативні. Це тераси та гирла річок (рр.. Дніпро, Леглич, Руда, їх притоки, струмки балок тощо), урвища, яри, зсуви, пагорби, кучугури та конуси виносу вздовж Дніпровських схилів правобережжя (рис.3.9).

Особливістю території є наявність сильно розвинутої **яружно-балкової мережі** у лесових суглинках правобережжя р. Дніпро, абразійно-ерозійні береги, мілини. Відносне перевищення водорозділів над тальвегами в межах вибраної площі не перевищує 10 м, в окремих випадках може становити до 12-15 м; середня ширина схилів ярів 300-400 м у верхів'ях яру може сягати до 20 м, утворюючи близько до каньйоноподібної форми (рис. 3.10.). [26]

Рис.3.11. Стовпчаста відокремленість лесових відкладів у відслоненнях балки. Фото авторів. [Джерело: Фото автора].

Рис.3.12. Дном балок протікають струмки, що наповнюються у весняно-осінній період. [Джерело: Фото автора]

У схилах ярів та балок відслонюються лесові та лесово-суглинкові породи з типовою вертикальною стовбчастою відокремленістю. Висота вертикальних відслонень сягає 10-15 м., у підніжжя сформовано потужні конуси осипу (рис.3.11).

В окремих випадках яри у своєму розвитку досягли останньої IV стадії розвитку і перетворилися у балки. У такому випадку перетин балки трапецієподібний, а глибина біля гирла досягла базису ерозії, заболочена і заросла водно-болотною рослинністю (рис.3.12).

Одним з природних топ об'єктів для даної території Парку вважається балка з відрогами, що сильно розгалужена ярами, яку умовно назвали «Борсучою», за наявності у її схилах борсучих нір (рис.3.13.).

Рис.3.13. Борсуча нора з багатоповерховими виходами в схилі балки
[Джерело: Фото автора]

Ландшафт Дніпровських круч в межах м. Ржищів було інтенсивно змінено в наслідок створення Канівського водосховища у 60-70 рр. XX ст. Протягом останніх сорока років поблизу гирла р. Леглич завдяки безперервній роботи земснаряду намивається перша тераса (у районі Центрального пляжу міста). В результаті такого намиву було змінено гіпсометричний рівень даної території, знівельовано межу між рівнем заплави і I надзаплавної тераси Дніпра, сформувалися штучні дюни. Підвищення абсолютної відмітки урізу води р. Дніпро змінило рівень базису ерозії р. Леглич і сприяло активізації процесів затоплення та заболочення у весняно-осінній період балок Дніпровських круч (рис.3.14). З іншого боку, внаслідок надходження ґрунту з суші та розмиву берегів хвильовими процесами відбувається замулення водосховища, втрата обсягу води за рахунок зростання абсолютних відміток дна. [27]

Рис.3.14 Замулення водосховища зважених наносів з схилів та водорозділів Дніпровських круч [Джерело: Фото автора].

Рис.3.15 Затоплення та заболочення у весняно-осінній період балок [Джерело: Фото автора]

Стосовно антропогенних утворень у своєму описі використано класифікацію форм рельєфу за походженням. До антропогенних форм рельєфу віднесено: 1) вали, рви та захисні споруди на місті городища XI - XIII ст. на східній окраїні м. Ржищів. (розкопки проводилися у 60 рр. XX ст.). Подібні

форми рельєфу XI - XIII ст. також відомі поблизу сс. Халеп'є, Стайки, Уляники, Балико-Щучинка, Малий Букрин тощо. Вочевидь вони у подальшому використовувались наступними поколіннями для укріплення схилів балок. 2) сучасні захисні тераси, на яких збереглися залишки фруктових дерев (вірогідно сади 50-60 рр., XX ст.); Як приклад, у середині XX ст. схили Дніпра інтенсивно висаджувалися деревною рослинністю для захисту від пилових бур, створювались приярові та прибалочні лісові смуги [29] 3) уступи кар'єру цегляного заводу для виробництва глини. Кар'єри з видобутку суглинків також відомі тут вздовж Дніпровських круч від с. Українка і до с. Великий Букрин. 4) воронки, вирви, окопи часів Другої світової війни та російсько-української війни (з 2014 р.); 5) лісова дорога з штучними насипами через яри. У загачених частинах яру формуються сезонні заболочені ділянки з озерно-болотною рослинністю 6) наживні пляжі, штучні піщані вали вздовж берегової лінії річок.

Значна територія зачеплена штучними формами рельєфу (белігеративний ландшафт), що сформувався внаслідок воєнних дій як часів Другої Світової війни (окопи, бліндажі, кратери від вибухів, фортифікаційні споруди, траншеї тощо), так і сучасної російсько-української війни.

Створення еколого-освітніх стежок у межах природоохоронних територій відіграє важливу роль для розвитку екотуризму та збереження природної спадщини Ржищівської громади.

3.4 Облаштування екостежки

На маршруті передбачено основні точки інтересу, серед яких:

1. Відслонення та виходи на поверхню геологічних порід – природні експозиції, що демонструють геологічну історію Середнього Подніпров'я.
2. Ідол та Іван-гора – археологічні й культурні пам'ятки, які відображають багатий спадок регіону.
3. Пункт спостережень герпетологів – зона досліджень місцевої фауни, зокрема плазунів та земноводних.

4. Види на церкву та на Дніпро, оглядові майданчики – панорамні точки, що відкривають мальовничі краєвиди дніпровських схилів.
5. Бузок, альтанка, пляжі – місця відпочинку, що поєднують рекреаційний і пізнавальний потенціал маршруту.

Рис. 3.16. «Екостежка Ржищівської територіальної громади (картосхема розроблена проєктною командою МГО «УСМГ»)

Процес облаштування екологічної стежки розпочався з організаційно-підготовчого етапу. Для залучення учасників до реалізації проєкту було створено Google-форми для реєстрації охочих долучитись до толок та облаштування екостежки. Інформація про проведення толок поширювалася через соціальні мережі, місцеві групи громади, сторінки Молодіжної ради, громадських організацій ГО "Мережа екостацій України" та МГО "Українська спілка молодих географів" та екологічних ініціатив "Шлях Творця". Це дало можливість залучити активістів, молодь, місцевих жителів та всіх небайдужих до розвитку екостежки.

На підготовчому етапі також проводяться камеральні роботи, під час яких здійснюється аналіз території, визначення маршруту екостежки, основних локацій та об'єктів для дослідження. Окрему увагу приділено підготовці необхідних матеріалів, інструментів та організації польових робіт.

Безпосереднє облаштування екостежки проводилося під час трьох толок: Перша 29.03.2025-30.03.2025, Друга 25.04.2025-27.04.2025. Третя 11.07.2025-13.07.2025. Учасники здійснювали розчищення маршруту від сміття та заростей, облаштовували проходи, прибирали територію та готували окремі ділянки для подальшого використання в еколого-освітній діяльності. Роботи проводилися з урахуванням необхідності збереження природного середовища та мінімального втручання в природні комплекси території.

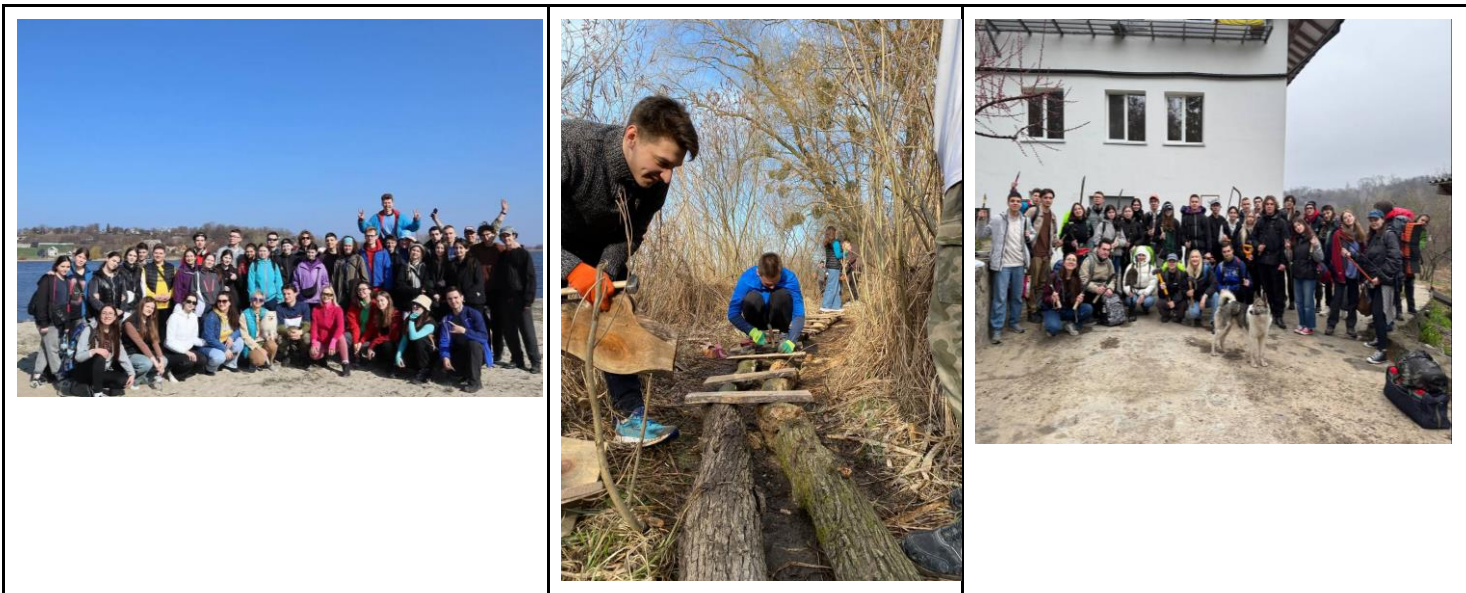

Рис.3.17 Учасники толок “Створення екостежки”

І варто також відзначити, що толоки також передбачали:

- створення комплексного аналітичного документа, що описує природні особливості маршруту;
- підготовку контенту для стендів і QR-кодів (Змістовне наповнення для інформаційних стендів, які розповідатимуть про природні, історичні й культурні особливості території.)
- опрацювання треку маршруту та його інтеграцію в онлайн-платформи.

Активна участь місцевої громади відіграла важливу роль у реалізації проєкту. Спільні толоки сприяли формуванню екологічної свідомості населення, розвитку громадських екологічних ініціатив та залученню молоді до природоохоронної діяльності. Таким чином, створення екостежки стало не лише практичним етапом розвитку екотуризму, а й прикладом активної взаємодії громади у сфері збереження природної спадщини.

3.5 Значення екологічної стежки для розвитку екотуризму та збереження природної спадщини

Екологічна стежка є важливим елементом розвитку екотуризму в Ржищівській громаді, адже вона вдало поєднує природоохоронну, туристичну й еколого-освітню функції. Маршрут, дає змогу знайомитися з місцевими ландшафтами, геологією, історико-культурними об'єктами та біорізноманіттям заказника «Ржищівський». Поява такої стежки додатково стимулює розвиток туристично-рекреаційної діяльності громади. Маршрут пролягає через дійсно цінні території: Дніпровські кручі, балки, Іван-гору, природні відслонення осадових порід. Усе це відкриває широкі можливості для пізнавального, екологічного та краєзнавчого туризму.

Впровадження проєкту повністю відповідає стратегічній цілі «Розвиток туризму», визначеній у стратегії розвитку Ржищівської територіальної громади до 2030 року. Зокрема, він спрямований на досягнення Оперативної цілі D.3.1 «Розробка нових туристичних маршрутів» через реалізацію завдання зі створення нових туристичних маршрутів, зокрема екологічних.

Крім цього, проєкт охоплює такі напрямки діяльності, що теж зазначені як стратегічні завдання в рамках Стратегії розвитку Ржищівської ТГ: Відео та фотозйомка об'єктів природно-заповідного фонду (пам'яток природи тощо), що дозволяє популяризувати унікальні природні локації громади; Підготовка супровідних текстів до об'єктів природно-заповідного фонду, які забезпечують інформативне наповнення туристичних маршрутів і сприяють підвищенню обізнаності відвідувачів про природну спадщину регіону.[28]

Фінальний вигляд екостежки має бути як повністю облаштований маршрут. Тут будуть інформаційні стенди, QR-коди для доступу до віртуальних екскурсій і мультимедійного контенту, а також фізичні позначки ключових локацій. На стендах планується розмістити дані про флору, фауну, геологічні особливості, історичні факти та культурні пам'ятки регіону. Наразі стенди перебувають на етапі виготовлення.

Ще однією важливою складовою став створений інтерактивний онлайн-маршрут у популярних застосунках для мандрівників. Це дасть змогу користувачам дистанційно ознайомитися з екостежкою та планувати свої подорожі. Маршрут вже додано на Open Street Map, а також на туристичні карти, які використовують підкладку OSM.

Отже, проєкт комплексно сприяє розвитку туристичної привабливості громади, популяризації її природних багатств і створенню якісного інформаційного контенту для екологічних маршрутів. Екологічна стежка є важливим інструментом для розвитку екотуризму, екологічної освіти та збереження природної спадщини Ржищівської громади.

ВИСНОВКИ

У ході дипломної роботи досліджено потенціал Ржищівської міської територіальної громади для розвитку екотуризму та збереження природної спадщини. Тема є актуальною, тому що екотуризм одним із перспективних напрямів сталого розвитку територій. Він поєднує збереження природних територій, екологічну освіту та туристичну діяльність. Для Ржищівської громади це питання набуває особливого значення через велику кількість об'єктів природно-заповідного фонду та історико-культурної спадщини. Окрему увагу приділено створенню екологічної стежки. Вона стала не лише туристичним маршрутом, а й прикладом залучення місцевих жителів до природоохоронних ініціатив. Як показала практика, робота над маршрутом об'єднала активістів, молодь і мешканців громади. Навколо спільної ідеї збереження природної спадщини та розвиток екологічної свідомості.

Під час написання роботи опрацьовано наукову літературу, законодавчі документи та інші матеріали про розвиток екотуризму й використання природно-заповідних територій. У дослідженні застосовано методи аналізу, узагальнення, порівняння, а також польові спостереження безпосередньо на території громади. Перед створенням екологічної стежки проводилися виїзди на маршрут, обстеження місцевості, фотофіксація окремих ділянок і природних об'єктів.

У першому розділі зосереджено увагу на теоретичних основах екологічного туризму, висвітлено його принципи та роль у збереженні природного середовища. Проведений аналіз показав: екотуризм не обмежується рамками туристичної діяльності, а також впливає на розвиток екологічної свідомості людей і підтримує місцеві громади.

Другий розділ присвячений аналізу природно-ресурсного та туристичного потенціалу Ржищівської громади. Дослідження показало, що територія має хороші передумови для розвитку екотуризму завдяки вигідному

географічному положенню, наявності річки Дніпро, природних ландшафтів, лісових масивів та територій природно-заповідного фонду. Важливе значення для громади мають регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів», ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Ржищівський» та інші природоохоронні території громади. Також було досліджено історико-культурний спадщину території, зокрема пам'ятки трипільської культури, археологічні об'єкти та історичні місця Ржищівщини.

Практична частина роботи була присвячена створенню екологічної стежки для громади на території ландшафтного заказника «Ржищівський». Під час роботи над маршрутом було проведено обстеження території, визначено напрямок проходження стежки, основні зупинки та природні й історико-культурні об'єкти. Також частину маршруту та ключові локації було нанесено на платформу OpenStreetMap для подальшого використання в еколого-освітній та туристичній діяльності.

Облаштування проєкту екостежки проводилося за участі місцевих жителів, активістів, представників Молодіжної ради та громадських організацій. Загалом до реалізації проєкту долучилось понад 100 осіб. Мешканців громади зацікавлені у розвитку екологічних ініціатив. У процесі практичної роботи виникали різні організаційні та польові труднощі, проте більшість із них вдалося вирішити спільними зусиллями. У громаді є активні мешканці, які готові долучатися до подібних ініціатив. Водночас залишається потреба у фахівцях і організаторах, здатних брати відповідальність за розвиток та втілення природоохоронних проєктів.

Створення екологічної стежки здатне стати важливим кроком у розвитку екотуризму на території громади. Така стежка не тільки знайомить відвідувачів із природною та історико-культурною спадщиною Ржищівщини, але й дає поштовх екотуризму, краєзнавчій діяльності та вихованню дбайливого ставлення до довкілля. Крім того, подібні ініціативи допомагають

залучати місцевих жителів до природоохоронної роботи й об'єднувати громаду навколо спільних екологічних проєктів.

Отже, Ржищівська міська територіальна громада має добрі передумови для розвитку екологічного туризму. Природні ресурси, території природно-заповідного фонду та історико-культурна спадщина разом створюють сприятливе середовище для еколого-освітніх маршрутів та нових туристичних ініціатив. Подальший розвиток таких проєктів здатний не лише зберігати природну спадщину, а й підвищувати туристичну привабливість громади, а також активніше залучати населення до охорони довкілля.

ДЖЕРЕЛА

1. Agenda 21 for culture | Culture 21. URL: <https://www.agenda21culture.net/documents/agenda-21-for-culture> (дата звернення: 17.04.2026).
2. Bhutia P. C. Empowering Locals: The Vital Role of Local Businesses in Ecotourism Development. URL: <https://countercurrents.org/2023/05/empowering-locals-the-vital-role-of-localbusinesses-in-ecotourism-development/> (дата звернення: 01.05.2026).
3. Ecotourism and Sustainable Development in Biosphere Reserves: Experiences and Prospects. Quebec : UNESCO, 2002.
4. Organization W. T. Compendium of Best Practices and Recommendations for Ecotourism in Asia and the Pacific. 2012.
5. Schauble T. Greenwashing in Tourism: What Is It and How To Avoid It. URL: <https://tashi.travel/blog/2019/greenwashing-in-tourism-what-is-it-and-how-to-avoid-it> (дата звернення: 28.04.2026).
6. Баланс природи. Національні парки в Україні. Експедиція XXI. URL: <https://expedicia.org/balans-prirodi-nacionalni-parki-i-tu/> (дата звернення: 28.04.2026).
7. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2001. 395 с.
8. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційнотуристських ресурсів України : Дисертація доктора наук. Київ, 2004. 5 с. URL: <http://www.disslib.org/metodolohia-ta-metodyka-analizu-rekreatsiynoturystskyykhresursiv-ukrayiny.html>.
9. Вишневецький В. І. Екологічний туризм. Київ : Інтерпрес ЛТД, 2015. 140с.
10. Гальків Л. І., Килин О. В., Стручок Н. М. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 189–193.

11. Гончаров В. К. Давньоруське городище Іван-гора // Археологія. 1964. Т. XVI. С. 126–130.
12. Гоцелюк А. Ю. Сільський зелений туризм як вид соціально-економічного розвитку українського села в умовах пандемії COVID-19. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/soc_robota_soc_osvita/2020_2/12.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
13. Давидюк Ю. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/197-1.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).
14. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Київ : Альтерпрес, 2004. 192 с.
15. Довженко В. І. Давньоруські городища на Середньому Дніпрі // Радянська археологія. 1967. № 4. С. 260–261.
16. Зосимович В. Ю. Новопетрівський регіональний міоцену Північної України // Геологічний журнал. 2021. № 4 (377). С. 3–16.
17. Куземко А., Куцоконь Ю., Василюка О. Наукові праці Екологічної дослідницької станції «Глибокі Балики». Чернівці : Друк Арт, 2021. 490 с.
18. Кузик С. П. Географія туризму : навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 271 с.
19. Кузик С. Теоретичні проблеми туризму : суспільно-географічний підхід : монографія. Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2010. 254 с.
20. Лиман С. І., Шумлянська Н. В. Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: людинорозмірність, духовність, партнерство, кооперація. Полтава : ПУЕТ, 2016. 231 с. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/lyman2.htm
21. Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 424 с.

22. Про природно-заповідний фонд України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 19.11.2025).
23. Про затвердження Положення про еколого-освітню діяльність заповідників і національних природних парків України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0630-98#Text> (дата звернення: 19.11.2025).
24. Природно-заповідний фонд Київської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-10.html> (дата звернення: 19.11.2025).
25. Василюк О., Костюшин В., Норенко К., Плига А., Прекрасна Є., Коломицев Г., Фатікова М. Природно-заповідний фонд Київської області. Київ : НЕЦУ, 2012. 338 с.
26. Стратиграфічний кодекс України / за ред. П. Ф. Гожика. Київ, 2012. 66 с.
27. Стратиграфія УРСР. Т. 10. Неоген / за ред. В. Я. Дідковського, В. Г. Куліченка. Київ : Наукова думка, 1975. 271 с.
28. Цілі сталого розвитку. URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/sustainable-development-goals/cili-stalogo-rozvitku> (дата звернення: 18.04.2026).
29. Чепурда Г. М. Великий план перетворення природи (1948–1965 рр.) та його вплив на довкілля України // Гуманітарний вісник. Вип. 10. С. 23–34. URL: https://visnyk.chdtu.edu.ua/files/10_26/5.pdf (дата звернення: 01.05.2026).